

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ДЖ. С. ФОЕРА «ВСЕ ЯСНО (ПОВНА ІЛЮМІНАЦІЯ)»

THE CONCEPT OF NATIONAL IDENTITY IN J. S. FOER'S NOVEL “ALL IS CLEAR (TOTAL ILLUMINATION)”

Михайленко В.В.,

orcid.org/0000-0001-6620-0441

кандидат філологічних наук,

*старший викладач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Голованюк В.А.,

orcid.org/0009-0006-3010-1111

викладач вищої категорії,

*старший викладач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

Сорочан А.М.,

orcid.org/0009-0004-4210-4972

спеціаліст першої категорії,

*викладач кафедри зарубіжної літератури та основ риторики
Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

У статті, на матеріалі роману американського письменника Джонатана Сафрана Фоера «Все ясно (Повна ілюмінація)», проаналізовано концепцію національної ідентичності, з'ясовано, що герої його роману, обпалені реальними історичними трагедіями, намагаються віднайти власне «Я» та місце у суспільстві.

Варто зазначити, що однією з форм розкриття проблеми самоідентифікації виступає діалог минулого і сьогодення.

Зауважимо, що питання національної ідентичності та її тлумачення в літературі – актуальна проблема, яка потребує детального вивчення та комплексного аналізу. Адже в сучасному світі кожен опиняється перед вибором: слідувати ідеалам сучасності чи приймати за основу культуру і цінності, які зберігають національно-етнічні особливості народу.

Основну увагу звернено на ключові складові національної ідентичності, які порушуються у романі «Все ясно (Повна ілюмінація)».

Герої роману намагаються збагнути суть ідентичності, не знаючи власного коріння і витоків. Основний зміст тексту яскраво розкрито у листуванні юнаків, котрі подорожують Україною.

Роман Дж. Фоера «Все освітлено» виділяється складною структурою оповіді. Дж. Фоер розпочинає свій роман знайомством з Алексом. Оповідь ведеться від першої особи, герой сам розповідає про себе.

Роман написано у формі роман-подорож, де американський єврей Джонатан Фоер подорожує Україною, їде до міста Трохимброд з метою знайти жінку, що врятувала його діда під час Другої Світової війни. Його супроводжує перекладач, одесит Олександр (Алекс) Перчов, який разом зі своїм дідусем допомагають американцю у його пошуках. Зауважимо, що ці два персонажі виступають основними, але не єдиними, крізь призму яких читач сприймає усю оповідь.

Варто зазначити, що наскрізною ниткою роману є проблема індивідуального вибору людиною власного існування, своєї історії і вона характерна для усіх провідних героїв роману.

Ключові слова: національна ідентичність, проблема самоідентифікації, наратор, прототип, текстовий світ, категорія часу.

The article, based on the material of the novel by the American writer Jonathan Safran Foer, «All Illuminated» clarifies the concept of national identity. The heroes of his novel, burned by real historical tragedies, try to find their own «I» and place in society. It is worth noting that the issue of national identity and its interpretation in literature is a topical problem that requires detailed study. It should be noted that in the work of each narrator, the issue of national identity is raised in one way or another, which, in turn, becomes the subject of research by many scholars. The work of J. S. Foer is no exception, in particular, through the prism of the novel «All Illuminated», the reader deeply understands the past, penetrates the multifaceted world in which ancestors lived, and therefore realizes the influence of the past on national identity through the prism of time.

The novel «All Clear (Full Illumination)» brought the writer great fame and was translated into many languages. «All Clear (Full Illumination)» is a kind of journey into antiquity, into the depths of the historical past. J. S. Foer uses the genre of autobiography, the main character is the prototype of the author himself. Actually, the artist's grandfather also lived in Ukraine, and his grandson must have known everything about him.

It is worth noting that the thread running through the novel is the problem of a person's individual choice of his own existence, his own history, and it is characteristic of all the leading heroes of the work.

Ded and Augustina-Lista are eyewitnesses of everything that happens in Trokhymbrod. The narrator immerses them deeper and deeper into the past, appeals to consciousness, revealing the secrets of what happened once.

The issue of national identity, the development of the human personality can be explored and analyzed by analyzing the image of grandfather Alex (Olexander) Perchov, who is simply called Ded. The problems of self-identification and self-affirmation become as urgent for him as they were for the American Jonathan. He is forced to return to the past and, finally, decide who he is.

Key words: national identity, problem of self-identification, narrator, prototype, textual world, category of time.

Постановка проблеми. Поняття національної ідентичності є визначальне і важливе при вивченні витоків національної ідеї.

Єдиного підходу, щодо поняття «національна ідентичність» не існує. Зокрема Е. Сміт виділяє дві моделі національної ідентичності: західна та східна. Він зазначає, що «...відповідно до західної моделі нації є культурними спільнотами, члени яких об'єднані історичною пам'яттю, міфами, символами і традиціями. «Навіть там, де держава дозволяє існувати новим іммігрантським спільнотам із властивою їм історичною культурою, минає кілька поколінь, перш ніж нащадків іммігрантів допустять (наскільки взагалі допускають) до кола «нації» та її історичної культури через національні інститути гуртування мас» [3, с. 21]. Східна (або етнічна) концепція є більш вузькою.

Зауважимо, що у творчості кожного наратора так чи інакше порушується питання національної ідентичності, що, у свою чергу, стає **предметом дослідження багатьох учених.**

Не є виключенням і творчість Джонатана Сафрана Фоера, зокрема, крізь призму роману «Все освітлено» читач глибоко осмислює минуле, проникає у багатогранний світ, в якому жили предки, а відтак, усвідомлює вплив минулого на національну ідентичність через пройдений час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До питання вивчення національної ідентичності зверталися відомі дослідники: Л. Алкоф, К. Аппія, Х. Арентс, Д. Батлер, Д. Варнке, Б. Веччі, М. Гайдеггер, Е. Гіденс, С. Голл, Е. Сміт, П. Рікер, Ч. Тейлор, М. Фуко та ін. Роман Дж. Фоера «Все освітлено» став предметом вивчення й українських дослідників, а саме: О. Бежана, Т. Денисової, Т. Остапчук, Т. Потніцева, Ю. Ткачука.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі роману Дж. С. Фоера «Все ясно (Повна ілюмінація)» з погляду його розуміння тих складових, які вибудовують власну концепцію національної ідентичності. Визначити роль митця у висвітленні ментальних рис народу.

Виклад основного матеріалу. Е.Д. Сміт у монографії «Культурні основи націй», аналізуючи національну ідентичність стверджує: «Безперечно, на рівні індивіда національність – тільки одна з багатьох ідентичностей, але це та,

яка часто може бути найголовнішою і визначальною» [4, с. 47]. Він цілком слушно зазначає, що для нації «характерна культурна і (або) політична ідентичність» [4, с. 43]. Національна ідентичність багатовимірна за своєю суттю. Поділяємо твердження Л. Сірик, що «...вона (національна ідентичність) стосується таких понять, як обов'язок, зрада власної особистості, вірність батьківщині й моральним законам» [2, с. 20]. Отже, це поняття має об'єднувати два виміри: громадянський або територіальний та етнічний (генеалогічний).

Говорячи про концепцію національної ідентичності у романі «Все ясно (Повна ілюмінація)» варто коротко окреслити головні аспекти життя-пису митця. Бо роман певною мірою є автобіографічним. Дж. С. Фоер – американець у другому поколінні. Він з'явився на світ у єврейсько-американській родині 1977 року, виріс у Нью-Йорку, закінчив Прінстонський університет, де навчався майстерності літератора. Писав новели, що здобували премії, «освоїв» різні професії. На 22-му році життя емігрував до Америки, а далі – до Східної Європи, аби віднайти свій родові та написати про це хронікальний репортаж. Зазначимо, що ніяких точних відомостей йому дізнатися не вдалося, проте надзвичайно швидко Дж. С. Фоер «приступив» до художньої прози.

Роман «Все ясно (Повна ілюмінація)» приніс літератору велику славу, був перекладений багатьма мовами.

Варто зауважити, що назву роману інтерпретують по-різному «Все ясно», «Повна ілюмінація», «Світ навколо», «Все освітлено»... На наш погляд, вдалий переклад українською здійснив Ростислав Семків «Все ясно (Повна ілюмінація)». Тож матеріалом для аналізу слугує автобіографічний роман у його перекладі.

Роман «Все ясно (Повна ілюмінація)» отримав багато схвальних відгуків. Зокрема Джеффри Еуженідес зазначає: «Дж. С. Фоер написав блискучий перший роман про пошуки своєї родинної історії – цього найближчого й найзагадковішого таїнства – і впорався з цим із великим гумором, симпатією, шармом і відвагою. Кожна сторінка пройнята світлом» [2, с. 21]. Позитивну рецензію напише й вчителька автора, відома письменниця

Дж. К. Фоер «Усе освітлено» – роман, сповнений чудесами магічними і рукотворними. Дж. С. Фоер виявився здатним на блискучу словесну еквілібристику, але що ще важливіше, молодий автор глибоко занурюється в обрану тему. «Він завоює ваше захоплення і розіб'є ваше серце» [2, с. 21].

«Все ясно (Повна ілюмінація) – це своєрідна мандрівка у давнину, у глибину історичного минулого. Дж. С. Фоер використовує жанр автобіографії, головний герой – прототип самого автора. «Мене привели на світ 1977 року, як і героя цієї історії. Якшо чесно, то життя моє – нормальне собі життя...» [1, с. 1]. Власне, у самого митця дідусь теж жив в Україні і про нього онук мав знати усе достамено. «Мого Діда привели на світ в Одесі 1918 року. З України він не виїжджав. Найдалі він був у Києві...» [1, с. 2].

Герой роману, Олександр, мандрує шляхами України і намагається знайти Трохимбріг та жінку, яка врятувала його діда. «Ми розробили план, за яким мали підібрати героя нашої повісті у Львові на вокзалі 2 липня о третій годині. Далі, за планом, два дні мали теліпатися довкола Луцька. «Луцьк? – запитав Дед. – Ти ж не казав, що то буде Луцьк». «Так, Луцьк!» – відповів Батя. Дед потону в роздумах... Він шукає, звідки родом його дід, – пояснив Батя, – а ще якусь Августину, яка врятувала цього діда на війні. Хочє написати книжку про село свого діда» [1, с. 2].

Україна для Дж.С. Фоера – екзотична та таємнича варварська земля, мандруючи якою, герой розмірковує про руйнацію життєвих ілюзій, про сенс життя, про втрачені родинні зв'язки, стосунки. Тобто, подорож Україною – це мрія та бажання об'єднати родину, знайти себе, своє коріння, цінності, розставити пріоритети.

Варто зазначити, що наскрізною ниткою роману є проблема індивідуального вибору людиною власного існування, своєї історії і вона характерна для усіх провідних героїв роману.

Дед і Августина-Ліста – очевидці усього, що відбувається у Трохимброді. Наратор усе глибше і глибше занурює їх у минуле, апелює до свідомості, відкриваючи таємниці того, що відбувалося колись.

Герої Фоера стають свідками страшного геноциду. Саме Августина – джерело знань про ті події, повода для кожного, хто намагається віднайти власне «Я». Вона уособлює живу пам'ять про страшні злочини – винищення євреїв під час війни. Її оселя – «скриня» минулих часів, яка вмістила все, що залишилося. Спогади, фотографії, речі, – Августина оживляє душі тих людей, котрі відродити неможливо. «... Стін не було видно, за вели-

кою кількістю фотографій. Здавалося, що то були фото різних сімей, хоча я примітив, що деякі люди траплялися на фото частіше одного-двох разів... Там була купа ящиків, доверху закиданих різними предметами... По боках цих ящиків були надписи. З ящика, на якому було написано ВЕСІЛЛЯ ТА ІНШІ СВЯТКУВАННЯ, стирчав шмат білої тканини. Ящик ПРИВАТНЕ: ОСОБИСТІ КНИГИ/ЩОДЕННИКИ/ ЗАМІТКИ/... А деяких назв я взагалі не зрозумів, наприклад, ящик ТЕМРЯВА або он той, на передній панелі якого нашкрябано олівцем СМЕРТЬ ПЕРВІСТКА. А на верхівці цього хмарочосу ящиків стояв ящик із написом ПИЛ...» [1, с. 31].

Доцільно, на нашу думку, зазначити й те, що назва роману Дж. Фоера теж знакова або ж навіть символічна. Сюжет побудовано на розгадуванні секретів минулого, поверненню втраченої пам'яті та прагненні до самоідентифікації.

Символічним, вважаємо, є поєднання понять «темрява/світло» у назві роману. На нашу думку місто Трачіброд є символом втраченої пам'яті, порожнечі та п'тьми. Місто зазнало великої руйнації у часи Другої світової війни. «Воно завжди таке, завжди темне», – говорить Ліста.

Забута історія, понівечена пам'ять для Дж. Фоера – це п'тьма. А для повноцінного існування потрібне світло. Основна місія героїв – освітити темряву незнання світлом правди про своє історичне минуле.

Зазначимо, що у романі «Усе освітлено» діалог є органічною формою вираження основних принципів та ідей. Роман побудовано на діалозі, який відбувається через листування між головними героями – Джонатаном і Алексом, які є представниками сучасного покоління. Кожен із них – оповідач своєї неповторної історії «12 грудня 1997. Дорогий Джонатан. Вітання з України. Я тільки що отримав твого листа й перечитав його багато разів, не рахуючи тих частин, які я ще й окремо читав Ігорчику... Нічого не можу сказати, крім того, що твої нові епізоди нам обом сподобалися...» [1, с. 38] «...Я присилатиму тобі шматки моєї історії і благаю тебе (Ігорчик теж благає), щоб ти продовжував присилати нам свої частини...» [1, с. 44].

Джонатан пише роман про історичне минуле Трачіброда, Алекс – про подорож у минуле та перевтілення героїв.

Варто зазначити, що обидві оповіді взаємопереплетені, формують власний позасюжетний діалог, розкривають та доповнюють одна одну. Листи – це не просто розповідь, це спілкування, що має у своїй основі історію любові, зради, смерті.

Питання національної ідентичності, розвиток людської особистості можна дослідити й аналізуючи образ діда Алекса (Олександра) Перчова, якого називають просто Дедом. Проблеми самоідентифікації та самоствердження стають для нього такими ж нагальними, як і для американця Джонатана. Він вимушений повернутися до минулого і, нарешті, вирішити, хто ж він є.

Зауважимо, що образ Деда, протилежний Августині, бо зовсім по-іншому усвідомлює він історію й закони буття. Образ Деда концептуалізує повну деградацію людської особистості, втрату здатності відчувати, любити, співпереживати, вірити.

Дед намагається забути про минуле, про зраду своїх односельців, про своє коріння, про те, що він єврей. Він пройде важкий шлях самопізнання і самоідентифікації, усвідомить усю жорстокість власних дій. Отже, «освітлення», якого зазнає Дед дозволило примиритися минулому та совісті.

На початку роману Дед зневажав Джонатана лише з однієї причини: бо хлопець – єврей. Ненависть вихльостувала в тиради: «... Я ненавижу Львів! Я ненавижу Луцьк! Я ненавижу єврея на задньому сидінні машини, яку я тоже ненавижу!...» [1, с. 12]. «...Семмі Дейвіс Молодший був євреєм». – «Та ви що, це неможливо?!» – здивувався я... Семмі Дейвіс Молодший ніколи не був жидом! – заверещав Дед, – він був негром з групи «Рет пек»!...» [1, с. 12].

Зустріч Деда з Августиною-Лістою змушує пам'ять повернути в минуле, зазирнути у глибину душі і, врешті-решт, визнати жахливі помилки прежитого. З цього випробування він вийде зовсім іншим. Примирення, якого зазнає

Дед, поверне його ідентичність і можливість відчувати щастя.

Вважаємо, що Дед і Алекс проходять шлях самоідентифікації досягнувши ідентичності. Алекс не тільки змінює власне життя, він наповнює його сенсом справжніх цінностей через здобуту ідентичність.

«Освітлення», якого зазнає дід, полягало не тільки у розкритті таємниці, а й у тому, що воно дало можливість примиритися минулому та історії діда.

Алекс вперше, за багато років, відчув, що він любить діда і пишається ним. Варто зазначити, що саме Алекса Дж. Фоер вибирає на роль «героя-зміни». Фіксація як історичної, так і національної пам'яті є нерозривним фактором у процесі самоідентифікації, відмова від минулого призводить до метаморфоз.

Герой, на початку роману, розповідає про себе різноманітні історії: хвастається, як багато грошей він має, як користується прихильністю жінок і як весело проводить час у найкращих барах Одеси.

Висновки. Отже, тема увіковічнення минулого частково визначила будову роману: вчинки та переживання героїв проходять крізь призму пошуків людини свого минулого, пам'яті про нього.

Дж. Фоер у романі «Все ясно» на прикладі власних героїв доводить, що тільки через примирення та сприйняття минулого можна зберегти зв'язок поколінь і саме цей зв'язок є необхідною умовою самоідентифікації. Варто зазначити, що особливістю фоєрівського діалогу минулого і сьогодення в тому, що це діалог поколінь. Спогади героїв є засобами реалізації цього діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ростислав Семків. Все ясно (Повна ілюмінація). Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4173>
2. Сірик Л. Моральні аспекти української еміграційної поезії. *Слово і час*. 2004. № 2. С. 20–24.
3. Сміт Е. Д. Національна ідентичність. Київ: *Основи*, 1994. 224 с
4. Сміт Е. Д. Культурні основи націй: ієрархія, заповіт і республіка. Київ: *Темпора*, 2010. 311 с.